

تحلیل اقتصادی دامداری‌های سنتی در شهرستان چالدران

- اعظم رضایی (نویسنده مسئول)
استادیار گروه اقتصاد کشاورزی - دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان
- محمد نصیرزاده
کارشناس مسئول امور دام مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان چالدران- سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان غربی

تاریخ دریافت: اسفند ۱۳۹۶ تاریخ پذیرش: اردیبهشت ۱۳۹۷

شماره تماس نویسنده مسئول: ۰۱۷۳۲۴۴۰۸۷۱

Email: azam.rezaee12@gmail.com

شناسه دیجیتال (DOI): 10.22092/asj.2018.120921.1650

چکیده

هدف مطالعه حاضر تحلیل وضعیت اقتصادی دامداریهای سنتی در منطقه آواجیق شمالی شهرستان چالدران است. داده‌های مورد نیاز با استفاده از تکمیل پرسشنامه و مصاحبه رودررو از ۱۲۲ واحد گوسفنداری فعال بر اساس جدول نمونه‌گیری بارتلت به صورت تصادفی در سال ۱۳۹۵ جمع‌آوری شد. برای ارزیابی اقتصادی واحدها با تقسیم‌بندی گوسفنداریهای سنتی به اندازه‌های مقیاس کوچک، متوسط و بزرگ ابتدا سهم هزینه‌ها و درآمدها تعیین شد سپس از شاخص‌های ارزش حال منفعت خالص و نسبت منفعت به هزینه (در دو نرخ بهره ۱۴ و ۱۶ درصد) استفاده شد. نتایج نشان داد که در دامداریها بیشترین سهم درآمدی جاری مربوط به فروش بره با ۷۶٪ و درآمد ناشی از فروش شیر با ۱۳٪ است. همچنین هزینه علوفه بیشترین سهم هزینه را در منطقه آواجیق شمالی به خود اختصاص داده است. بر اساس معیار ارزش حال منفعت خالص در نرخ بهره ۱۴ درصد بصورت کلی و به ازای هر واحد دامی به ترتیب ۱۳۴۱۱۱۸۸۰ ریال و ۶۹۴۸۸۰ ریال زیان وجود دارد. همچنین با نرخ بهره ۱۶ درصد بصورت کلی و به ازای هر واحد دامی به ترتیب ۱۰۸۸۲۶۲۰ ریال و ۵۶۳۸۷۰ ریال سود وجود خواهد داشت. بر اساس معیار منفعت به هزینه در نرخ بهره ۱۴ درصد، دامداران در هر سه مقیاس با ضرر مواجه هستند و نسبت منفعت به هزینه کمتر از یک است. به علاوه با افزایش نرخ بهره به ۱۶ درصد، بازدهی اقتصادی گوسفندداریهای سنتی افزایش خواهد یافت.

واژه‌های کلیدی: گوسفند داشتنی، چالدران، نسبت منفعت به هزینه، ارزش حال منفعت خالص، ارزیابی اقتصادی.

Animal Science Journal (Pajouhesh & Sazandegi) No 122 pp: 69-82

An Economic Analysis For Smalholder Sheep Farm in Chaldoran County By: Azam Rezaee^{1*} Mohammad Nasirzadeh²

1-Assistant Professor of Agricultural Economics, Gorgan University of Agricultural Sciences & Natural resources

2-Expert-Organization Of Agriculture Jihad West Azarbaijan

Received: March 2018**Accepted: May 2018**

The aim of the present study is economic analysis of smalholder sheep farm in Chaldoran county. The required data were collected by using questionnaires and face to face interviews of 122 unit based active sheep farms from randomly sample Bartlett table in 2016. For economic evaluation sheep farms divided to the small scale, medium and large scale and determined revenue and cost. Then the sheep farm analysed by using the net present value (NPV) method and benefit to cost ratio (BCR) sheep farms in 14% and 16% discounting rate. Result indicated that sale of lamb (76%) and milk (13%) had the highest income of total revenue, respectively. However feed shared the highest costs of the total variable costs, followed labor and other cost. According to NPV in 14% discounting rate, was totally and per sheep unit 134111880 and 694880 Rials losses. In 16% discounting rate, NPV was totally and per sheep unit 108826420 and 563870 Rials. According to BCR in 14% discounting rate, is smaller than 1 and economic returns increases by increasing the discounting rate to 16%.

Key words: Sheep, Chaldoran, Benefit to Cost Ratio (BCR), Net Present Value (NPV), Economic analysis**مقدمه**

سالانه خود را از منبع طبیعی تجدید شدنی بدست آورد (حسینی، ۱۳۸۳). سیستم سنتی بهره‌برداری از مراتع بیشترین سهم را در بهره‌برداری از مراتع کشور برای تولیدات دامی دارد. مراتع منطقه آواجیق شمالی در استان آذربایجان غربی مورد بهره‌برداری دامداری سنتی قرار می‌گیرد. این منطقه با وسعت ۴۰۰۰۰ هکتار در شمال غربی شهرستان چالدران قرار گرفته است که از این مقدار ۱۰۰۰۰ هکتار را زمین‌های زراعی و ۳۰۰۰۰ هکتار را مرتع (مناطق مسکونی، جاده‌ها، رودخانه‌ها و مناطق بدون پوشش گیاهی) تشکیل می‌دهد (اداره منابع طبیعی شهرستان چالدران، ۱۳۹۵). نژاد

همزمان با رشد جمعیت، تولیدات دامی همواره سهم مهمی در تغذیه بشر داشته است. در میان تولیدات دامی، گوسفند در مقایسه با سایر دام‌ها از مزایایی چون کم توقع بودن مصرف مواد غذایی، مقاومت به شرایط آب و هوایی سخت، عدم نیاز به جایگاه گران-قیمت و قدرت کوهپیمایی طولانی بهره‌مند است (زنور، ۱۳۸۲). نیاز روز افزون به حفظ انرژی، گوسفند را در مقایسه با سایر نشخوارکنندگانی که گوشت مصرفی انسان را تأمین می‌کنند در مقام بالاتری قرار می‌دهد زیرا عملکرد گوسفند در تبدیل علوفه به غذا موثرتر از گاو بوده و می‌تواند ۸۰ تا ۹۰ درصد از نیازهای

دیگر یک دوره چند ساله سرمایه‌گذاری توسط دامدار صورت می‌گیرد، بررسی اقتصادی بودن این فعالیت اهمیت پیدا می‌کند. در همین راستا این مقاله بدنبال تحلیل وضعیت اقتصادی گوسفنداری-های سنتی در منطقه آواجیق شمالی شهرستان چالدران می‌باشد. مطالعات مختلفی به بررسی وضعیت اقتصادی، اجتماعی و زیست-محیطی پرورش دام پرداخته‌اند. کلاتر نیستانکی (۱۸۴)، به بررسی صفات تولیدی و تولید مثلی و شاخصهای اقتصادی گوسفند و بز در استان قم پرداختند و نشان دادند که فروش دام زنده بالاترین سهم درآمدی از کل درآمدها را داشته است. وطن خواه و همکاران (۱۳۸۴) در مطالعه‌ای به تحلیل هزینه - فایده و تعیین ضرایب اقتصادی صفات گوسفندان لری بختیاری در سیستم روستایی پرداخته است. نتایج این مطالعه نشان داد که هزینه‌ها، درآمدها و سود حاصل به ازای هر رأس میش در هر سال به ترتیب ۵۱۰۲۹۸، ۹/۶۳۹۵۹۹ و ۹/۱۲۹۳۰۱ ریال می‌باشد. موسی‌زاده و همکاران (۱۳۹۱) درآمدهای مختلف گوسفند افشاری را در مناطق روستایی بدست آوردند. نتایج نشان داد که سهم فروش گوشت با ۸۳ درصد بیشترین میزان از سهم درآمدی را داراست. درآمد حاصل از شیر، پشم و کود به ترتیب با ۱۱ درصد، ۴ درصد و ۲ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند. فیاض (۱۳۹۱) در مطالعه‌ای بیش از ۹۵ درصد درآمد دامداران را از فروش دام زنده و کشتار شده محاسبه نمود. در بررسی‌هایی که در طرح تعیین مناسب‌ترین نوع دام از نظر عملکرد اقتصادی صورت گرفت این نتیجه تأیید شد. منابع تأمین علوفه در مناطق مورد بررسی مراتع ییلاق و قشلاق، پس‌چر مزارع و علوفه دستی بود. درآمد اصلی دامداران در این دو منطقه نیز فروش دام زنده بود، از این رو مقایسه درآمد اقتصادی بدست آمده از فروش به دلیل سهم آن در درآمد دامدار و همچنین امکان مقایسه به دلیل اینکه در هر دو منطقه فروش بره‌ها و بزغاله‌ها درآمد اصلی آن‌ها را تشکیل می‌داد به عنوان معیار مقایسه اقتصادی درآمد مورد توجه قرار گرفته بود. باقری (۱۳۹۳)، به تحلیل اقتصادی پرورش میش در استان چهارمحال و بختیاری پرداختند. نتایج نشان داد که سهم هزینه‌های متغیر ۵۷ درصد از کل هزینه‌هاست. همچنین هزینه‌های کارگری، خوراک و حمل و نقل

گوسفندان منطقه، ماکویی می‌باشد که در زمره مقاوم‌ترین گوسفندان ایرانی به شمار رفته و در مقابل تغییرات جوی از خود مقاومت نشان می‌دهد. بلندی اعضا قدرت راهپیمایی حیوان را چند برابر کرده است. دوره شیرواری گوسفندان ماکویی در فصول مناسب سال به ۱۳۰ تا ۱۴۰ روز می‌رسد که میزان شیر تولیدی به-طور متوسط ۷۵ الی ۱۰۰ کیلوگرم با چربی متجاوز از ۶ درصد می‌باشد. به دلیل مناسب بودن بازار ایران برای گوشت گوسفند، بسیاری از عشایر و پرورش‌دهندگان، گوسفند ماکویی را به صورت پرواری نگه‌داری نموده و در آخر به عنوان گوسفند گوشتی وارد بازار می‌کنند (حسینی، ۱۳۸۳). جمعیت گوسفند داشتی (نژاد ماکوئی) که در روستاهای آواجیق شمالی پرورش داده می‌شود، حدود ۲۵۰۰۰ رأس می‌باشد. این تعداد گوسفند تا حدودی می‌تواند در مراتع موجود تغذیه شود بدون اینکه موجب آسیب به مراتع گردد. مشکل اصلی زمانی رخ می‌دهد که در اوج موقعیت حساس مرتع یعنی در اواسط خرداد ماه خیل عظیم جمعیت گوسفند داشتی توسط عشایر از شهرستان‌های مجاور بخصوص پلدشت با جمعیتی معادل ۷۵۰۰۰ رأس گوسفند به این مراتع محدود هجوم می‌آورند. بنابراین جمعیت گوسفند در این منابع محدود به ۱۰۰۰۰۰ رأس می‌رسد (اداره منابع طبیعی شهرستان چالدران، ۱۳۹۵). در این منطقه مجوز چرا توسط اداره منابع طبیعی از اواسط خرداد تا اواخر شهریور داده می‌شود، عشایر زمان‌بندی مذکور را رعایت می‌کنند ولی روستاییان زودتر از موعد مقرر در فروردین ماه یا هر موقع که شرایط آب و هوایی مساعد باشد دامهایشان را به مراتع می‌برند و چرای زودرس انجام می‌دهند (اداره منابع طبیعی شهرستان چالدران، ۱۳۹۵). البته قانون ضبط دامها در صورت چرای زودرس توسط اداره منابع طبیعی در برخی از روستاها انجام می‌گیرد. همچنین چرای بی‌رویه به دلیل وجود عشایر و روستاییان در اواسط خرداد تا اواخر شهریور وجود دارد که فشار بر مراتع را افزایش می‌دهد و مراتع پایمال و تخریب می‌شوند و موجب ناپایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی می‌شود. با توجه به اینکه بخشی از تغذیه دام از مرتع صورت می‌گیرد و استفاده پایدار از مراتع بسیار مهم تلقی می‌شود و از طرف

کل و مجموع آن‌ها، برای فصول مختلف، نوع نژاد، سیستم پرورش و اندازه گله‌های مختلف وجود داشت. این نتایج می‌توانند در برنامه‌ریزی جهت بهبود عملکرد شاخص‌های اقتصادی به منظور افزایش بهره‌وری و بازدهی اقتصادی در واحدهای گاوداری کوچک روستایی مورد استفاده قرار گیرند. شریفی و همکاران (۱۳۹۷)، به ارزیابی اقتصادی گوسفند مغانی با استفاده از روش منفعت به هزینه (تحلیل هزینه-فایده) پرداختند. آنالیز اقتصادی سیستم تولید نشان داد که هزینه‌ها، درآمدها و سود حاصل به ازای هر رأس میش در سال به ترتیب ۹۴۳۷۶۱۷/۸۸، ۱۰۶۳۷۶۵۴/۴۹ و ۱۲۰۰۳۶/۶۱ ریال بود. هزینه‌های مربوط به تغذیه و مدیریت به ترتیب ۷۳/۶۵ و ۲۶/۳۵ درصد از کل هزینه‌ها و درآمد حاصل از فروش وزن زنده، شیر، کود و پشم به ترتیب ۸۶/۳۹، ۹/۶۴، ۲/۸۵ و ۱/۱۵ درصد کل درآمد را شامل شدند. Raid Baqian and Zarate (۲۰۱۱) به تحلیل اقتصادی گوسفنداریهای سنتی در فلسطین و اردن پرداختند. با استفاده از روش ارزش حال خالص و بازده برنامه‌ای دامداران را به سه دسته با NPV منفی، NPV مثبت و زیر خط فقر و NPV مثبت بالای خط فقر تقسیم‌بندی کردند. همچنین *Qtaishat* و همکاران (۲۰۱۲)، به تحلیل اقتصادی سیستمهای مختلف گوسفنداری با استفاده از روشهای ارزش حال منفعت خالص، تحلیل هزینه-فایده و نرخ بازده داخلی در اردن پرداختند. نتایج نشان داد که در سیستم عشایری نسبت به سیستم سنتی نسبت منفعت به هزینه توجیه اقتصادی دارد و برابر ۲ است. اما در سیستم سنتی این نسبت کمتر از یک است.

مواد و روش‌ها

آمار و اطلاعات مورد نیاز در این تحقیق از طریق مصاحبه حضوری و تکمیل پرسشنامه جمع‌آوری گردید. پرسشنامه با استفاده از نظرات متخصصان علوم دامی، اقتصاد کشاورزی، مرتعداری و کارشناسان محلی طراحی شد و پس از تکمیل ۳۰ پیش‌پرسشنامه، ایرادات آن برطرف گردید. بر اساس اطلاعات گرفته شده از اداره منابع طبیعی شهرستان چالداران با توجه به

به ترتیب بیشترین سهم را از هزینه‌ها به خود اختصاص داده است. درآمد حاصل از فروش دام با بیش از ۹۸ درصد بیشترین سهم درآمدی را دارد و درآمد فروش پشم در رتبه بعدی قرار دارد. سود به ازای هر واحد دامی ۳۷۳۳۱۹- ریال و بازدهی اقتصادی ۰/۹ است. در واقع درآمدها فقط ۹۰ درصد از هزینه‌ها را پوشش می‌دهد و با افزایش بهره‌زایی سود مثبت خواهد شد. مظفری (۱۳۹۴)، به تعیین حد بهینه فعالیت دامداری در مراتع منطقه الموت قزوین با استفاده از مدل برنامه‌ریزی پویای غیر خطی زیست-اقتصادی طی سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۸۵ پرداخت. نتایج نشان داد که نگره داری و پرورش دام سبک (گوسفند و بز) و سنگین (گاو و گوساله) در مراتع منطقه الموت طی سال‌های موردنظر به صورت غیربهینه، با روندی صعودی و بدون توجه به تخریب این منابع صورت گرفته است. نتایج مازاد وجود دام سبک (گوسفند و بز) و سنگین (گاو و گوساله) را نسبت به حد بهینه به تعداد متوسط ۲۰۶۷ و ۴۷۲ راس برای مراتع الموت شرقی و به تعداد متوسط ۲۲۶۸ و ۶۱۰ راس برای مراتع الموت غربی نشان می‌دهد. حقیان و همکاران (۱۳۹۵)، به بررسی تقویم کاری و بازدهی مالی دامداری سنتی در مراتع منطقه بلده نور (بخشی از مراتع البرز مرکزی) پرداختند. نتایج نشان داد تقویم کاری نظام دامداری سنتی منطقه دارای پنج دوره کاری با فعالیت‌های متفاوت دامداری در طول یک سال است. در مورد میزان بازدهی مالی دامداری سنتی، تمامی هزینه‌ها و درآمدها در طول سال محاسبه گردید. نتایج در این بخش نشان داد با در نظر گرفتن ارزش مالی بهره‌ها، سود خالص روزانه دامداری در دویلات ۷۰۷۴۶ تومان، در چل ۶۹۶۴۰ تومان و در بلده ۸۱۴۲۲ تومان برآورد گردید. وطن خواه و همکاران (۱۳۹۶) به تحلیل اقتصادی گاو‌داریهای زابل پرداختند. نتایج نشان داد که مجموع فرصت‌های اقتصادی برآورد شده به ازای هر رأس گاو در سال معادل ۱۹/۶۸ میلیون ریال به ترتیب شامل ۸/۱۳ میلیون ریال (۳۷/۷۳٪) برای متوسط شیر تولیدی روزانه هر رأس گاو، ۶/۴۷ میلیون ریال (۳۲/۵۱٪) برای متوسط سن در اولین گوساله‌زایی، ۳/۵۸ میلیون ریال (۲۰/۵۸٪) بودند. تنوع قابل ملاحظه‌ای برای فرصت‌های اقتصادی پنج‌گانه، درصد آن‌ها از

هزینه کاه، هزینه کنسانتره، هزینه مزارع خریداری برای پس چر، هزینه علوفه جهت تغذیه زمستانه.

هزینه نیروی کار: هزینه پشم چینی، دستمزد چوپان و هزینه فرصت از دست رفته برای نیروی خانوادگی.

هزینه حذف و اضافه کردن دام: هزینه خرید گوسفند و بره-های جایگزین، هزینه دام و بره تلف شده.

برآورد درآمد: درآمد شامل خود مصرفی، فروش دام و فرآورده‌های دامی است که عبارتند از درآمد فروش دامهای حذفی، در آمد کشتار دامها جهت خودمصرفی، فروش بره، فروش شیر، فروش پشم، فروش کود دامی، میزان غرامت دریافتی از بیمه، با توجه به اینکه دوره زمانی برای بازدهی اقتصادی گوسفند داشته حدود ۴ سال است می توان از روشهای اقتصاد مهندسی برای به دست آوردن ارزش حال جریانهای درآمدی و هزینه‌ای به منظور بدست آوردن سود اقتصادی واقعی تر استفاده نمود. معیارهای مورد استفاده شامل ارزش حال خالص (تفاضل بین ارزش حال جریان فایده و ارزش حال جریان هزینه ها)، و نسبت فایده به هزینه (نسبت ارزش حال جریان فایده بر ارزش حال جریان هزینه ها) بود که ابتدا آمار و اطلاعات مورد نیاز با استفاده از پرسشنامه تهیه و سپس به کمک نرم افزار Excel معیارهای مربوط محاسبه شد.

معیارها و پارامترهای اولویت بندی اقتصادی واحدهای دامی

برای محاسبه ارزش حال منفعت خالص^۱ (NPV) و نسبت منفعت به هزینه^۲ (BCR) از فرمولهای (۱) و (۲) استفاده شده است (سلطانی، ۱۳۸۶). در روابط مذکور t عمر مفید دوره دامداری، B و C به ترتیب منفعت و هزینه جاری در هر سال، i نرخ بهره و n تعداد سالهاست.

$$\sum_{t=1}^{t=n} \frac{B_t - C_t}{(1+i)^t} = NPV \quad (1)$$

اگر ارزش حال منفعت خالص (NPV)، برای هر واحد یا مقیاس-های مختلف مثبت باشد، یعنی واحد دامی در دوره بازدهی خود سودده است (NPV > 0). اگر ارزش حال منفعت خالص

مساحت مرتع که حدود ۳۰۰۰۰ هکتار در منطقه آواجیق شمالی می باشد تعداد ۲۵۰۰۰ دام روستاییان از مراتع استفاده می کنند و ۱۷۰ دامدار با تعداد دام متوسط ۱۵۰ رأس وجود دارد. برای تعیین حجم نمونه طبق جدول بارتلت با در نظر گرفتن $t=1.96$ حجم نمونه برابر ۱۲۰ بود که در این مطالعه آمار و اطلاعات از ۱۲۲ واحد دامداری بدست آمد و با استفاده از نمونه گیری تصادفی داده‌های لازم جمع آوری گردید. پرسشنامه طراحی شده شامل سه بخش بود؛ بخش اول شامل پرسشهایی برای بدست آوردن خصوصیات فردی، اجتماعی و حرفه‌ای دامداران بود. بخش دوم مربوط به شرایط و ویژگیهای مرتع و جایگاه مورد استفاده دامداران بود. بخش سوم پرسشهایی برای بدست آوردن هزینه‌ها و درآمدهای دامداران برای تحلیل اقتصادی واحدها بود. هزینه‌های دامداران عبارتند از: هزینه‌های متغیر یا جاری شامل حق بیمه پرداختی به مرتع، اجاره مرتع، هزینه آب شرب، هزینه بره ماده اضافه شده به گله، هزینه دام تلف شده، هزینه بره تلف شده، هزینه پشم چینی، هزینه کود دامی، هزینه چوپان، مقدار هزینه فرصت از رفته نیروی کار خانوادگی، هزینه پس چر، هزینه علوفه - دست دستی، هزینه کاه زمستانه، هزینه کنسانتره، هزینه دارو و درمان و ... بوده است.

هزینه های مرتبط با چرا: شامل هزینه اخذ پروانه چرا، جریمه بابت مازاد دام، هزینه اجرای طرح های مرتعداری، اجرای طرح و عملیات اصلاحی، هزینه سایر ارگانها از جمله امور عشایر، اجاره مرتع، هزینه کپه کاری، هزینه پیش تیمارهای جوانه زنی و بیمه مرتع بودند که در قالب پرسشنامه از پرسیده شد. هزینه - دامداران

های مرتبط با چرا از آن جهت که به بهره‌برداری پایدار از مراتع کمک می کند مورد اهمیت قرار دارد.

هزینه های مرتبط با جایگاه: نوع مصالح جایگاه، تناسب تعداد دام و جایگاه، وضعیت کیفی جایگاه از نظر دامداران، میزان اجاره جایگاه، هزینه جمع آوری کود دامی از جایگاه (با توجه با اینکه در زمان حضور دامها در جایگاه کود دامی تولید میشود، هزینه نظافت و جمع آوری کود دامی از جایگاه اهمیت دارد) و...

هزینه تغذیه گوسفندان و دارو و درمان: هزینه آب شرب،

نشان داده شده است. با توجه به اهمیت اندازه مقیاس در سودده یا زیان ده بودن یک بنگاه اقتصادی دامدارها را از نظر تعداد گوسفند به سه دسته مقیاس کوچک، متوسط مقیاس و بزرگ مقیاس تقسیم نمودیم. در این راستا گله‌های ۱۵۰-۵۰ رأسی در مقیاس کوچک، ۳۰۰-۱۵۱ در مقیاس متوسط و ۷۵۰-۳۰۱ در مقیاس بزرگ طبقه بندی شدند. بر اساس جدول (۱) میانگین سنی دامداران مقیاس کوچک ۳۹ سال، متوسط مقیاس ۴۷ و بزرگ مقیاس ۴۲ سال بود. اکثر دامداران در هر سه گروه از نظر سطح تحصیلات در گروه ابتدایی قرار داشتند بطوریکه ۳۸٪ دامداران مقیاس کوچک، ۳۳٪ دامداران مقیاس متوسط و ۴۸٪ دامداران مقیاس بزرگ تحصیلات ابتدایی داشتند. اکثر دامداران در هر سه گروه متأهل بودند (به ترتیب ۸۸، ۹۰ و ۱۰۰٪). اکثر دامداران دارای شغل جانبی بودند که ۴۸٪ دامداران مقیاس کوچک، ۵۹٪ از دامداران مقیاس متوسط و ۷۹٪ دامداران بزرگ مقیاس دارای شغل جانبی کشاورزی بودند و بقیه شغل‌های دیگری مانند مغازه‌داری بودند. بیشترین میزان شغل جانبی کشاورزی مربوط به کشاورزان بزرگ مقیاس بود که اکثراً علوفه دامشان را از فعالیت کشاورزی تأمین می‌کردند. محل زندگی اکثر دامداران در هر سه گروه در روستا قرار داشت به نحوی که ۹۳٪ دامداران مقیاس کوچک، ۹۵٪ دامداران مقیاس متوسط و ۸۲٪ دامداران مقیاس بزرگ در روستا زندگی می‌کردند.

(NPV)، برای هر واحد یا مقیاس‌های مختلف منفی باشد، یعنی واحد دامی در دوره بازدهی خود زیان‌ده است ($NPV < 0$). همچنین اگر ارزش حال منفعت خالص (NPV)، برای هر واحد یا مقیاس‌های مختلف برابر صفر باشد، یعنی واحد دامی در دوره بازدهی خود سود صفر دارد یعنی در نقطه سر بسر قرار دارد ($NPV = 0$).

$$\frac{\sum_{t=1}^{t=n} \frac{B_t}{(1+i)^t}}{\sum_{t=1}^{t=n} \frac{C_t}{(1+i)^t}} = BCR \quad (2)$$

اگر نسبت منفعت به هزینه (BCR) در هر واحد دامی (یا در هر مقیاس) بزرگتر از یک باشد یعنی توجیه اقتصادی دارد ($BCR > 1$). همچنین اگر نسبت منفعت به هزینه (BCR) در هر واحد دامی (یا در هر مقیاس) کوچکتر از یک باشد یعنی آن واحد توجیه اقتصادی ندارد ($BCR < 1$). به علاوه اگر نسبت منفعت به هزینه (BCR) برابر یک باشد یعنی در این واحد دامی منافع و هزینه‌ها با هم برابر هستند ($NPV = 1$).

نتایج

همانطور که قبلاً گفته شد در سیستم دامداری سنتی از زمان ورود بره به گله تا حذف آن حدود چهار سال طول میکشد بر خلاف پرواربندی که این زمان به سه الی چهار ماه کاهش می‌یابد. خصوصیات فردی و اجتماعی و حرفه‌ای دامداران در جدول (۱)

جدول (۱)- ویژگی‌های فردی، حرفه‌ای و اجتماعی دامداران

مقیاس دامداری	سن	میانگین	سواد		وضعیت تاهل		شغل جانبی	محل زندگی	
			ابتدایی	زاد	متاهل	تک‌سر		شهر	روستا
کوچک	۳۹ سال	۳۹	۳۸٪	۳٪	۸۸٪	۱۲٪	کشاورز	۷٪	۹۳٪
متوسط	۴۷ سال	۴۷	۳۳٪	۸٪	۹۰٪	۱۰٪	کشاورز	۵٪	۹۵٪
بزرگ	۴۲ سال	۴۲	۴۸٪	۰٪	۱۰۰٪	۰٪	کشاورز	۱۸٪	۸۲٪

مأخذ: یافته‌های تحقیق، *سایر در شغل جانبی عبارتست از: مغازه دار یا کارمند

بررسی وضعیت جایگاه دامها

وضعیت بهداشتی خوبی داشتند. اکثر دامدارها از نظر سطح بهداشتی متوسط بودند. ۹٪ از دامداریهای مقیاس کوچک و ۱۷٪ دامداریهای با مقیاس متوسط دارای وضعیت بهداشتی ضعیف بودند. بعلاوه هیچکدام از دامداریهای گروه مقیاس بزرگ در سطح بهداشتی ضعیف قرار نداشتند.

بر اساس جدول ۲، مالکیت جایگاه دامها در هر سه گروه بصورت شخصی بود. بیشترین مصالح مورد استفاده برای ساخت جایگاه خشت و گل بود. با افزایش مقیاس دامداریها هزینه‌های جاری جایگاه نیز بیشتر بود. هیچکدام از دامداریها از نظر فاکتورهای بهداشتی عالی نبودند. تنها ۲۲٪ دامداریهای مقیاس متوسط

جدول (۲) - ویژگیهای جایگاه دامها در مقیاسهای کوچک، متوسط و بزرگ دامداریها

مقیاس دامداری	وضعیت ملکیت جایگاه	وضعیت مصالح جایگاه	وضعیت مساحت جایگاه به ازای هر راس دام		وضعیت بهداشت جایگاه			
			دام	راس	ضعیف	متوسط	خوب	عالی
کوچک	مالکیت شخصی	۸۰ درصد خشت و گل	۱		۹٪	۹۱٪	۰٪	۰٪
متوسط	مالکیت شخصی	۷۱ درصد خشت و گل	۱		۱۷٪	۸۳٪	۰٪	۰٪
بزرگ	مالکیت شخصی	۵۷ درصد خشت و گل	۱		۰٪	۷۸٪	۲۲٪	۰٪

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بررسی وضعیت پروانه چرا و مرتع در منطقه مطالعاتی

بیشتر دامداران از مراتع با موقعیت ضعیف و متوسط استفاده می‌کردند.

بر اساس جدول ۳، هیچکدام از دامداران پروانه چرا نداشتند. منطقه مطالعاتی از نظر وضعیت مرتع وضعیت عالی نداشت و

جدول (۳) - بررسی وضعیت پروانه چرا و مرتع در منطقه مطالعاتی

مقیاس دامداری	پروانه چرا	وضعیت مرتع			
		ضعیف	متوسط	خوب	عالی
کوچک	ندارند	۴۱٪	۴۸٪	۱۱٪	۰٪
متوسط	ندارند	۵۱٪	۴۶٪	۳٪	۰٪
بزرگ	ندارند	۵۲٪	۴۳٪	۵٪	۰٪

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تحلیل درآمدهای دامداریهای شهرستان چالدران

برخی از دامها به علتهای مختلف (پیری، بیماری و داشتن عیب) از گله حذف و در میدین محلی بفروش می‌رسیدند. عمده درآمد واحدها از طریق فروش بره‌های مازاد بر نیاز تأمین میشود که با توجه به مدیریتهای متفاوت در سنین مختلف روانه بازار میشوند، بطوریکه آن دسته از دامداران که توانایی و امکانات پروراندی را دارند در شش ماهگی اقدام به پروراندی بره‌های خود نموده و آن بره‌ها را پس از پرور و معمولاً در سن هشت ماهگی روانه بازار میکنند. حال آنکه بعضی دیگر از دامداران به دلایل مختلف از جمله نداشتن امکانات و نیز سرمایه کافی بره‌هایشان را در سن ۷ ماهگی و بدون بردن به سیستم پروراندی روانه بازار میکنند که در اینصورت سود آنچنانی نصیبشان نمیشود و سود اصلی عاید دلانان و یا پروراندان فصلی میشود. طول مدت شیردهی در گوسفند داشتنی حدود ۶ ماه میباشد. در تمامی واحدها بره‌ها تا سن ۵ ماهگی از شیر مادر تغذیه میکنند و در اکثر واحدها اجازه میدادند شیر تولیدی را بره‌ها استفاده کنند و در نهایت حدود یک ماه الی ۴۰ روز گوسفندان دوشیده میشوند که مقداری از شیر تولیدی به مصرف خانوار میرسد و بقیه هم به کارگاه‌های تولید پنیر محلی فروخته میشود. پشم گوسفند نژاد ماکویی در منطقه بازار خوبی ندارد و هر کیلو بین ۲۵۰۰ تا ۳۰۰۰ تومان در بازارهای محلی بفروش میرسد. کود دامی نیز بازار خوبی ندارد و اکثر دامداران به دلیل اینکه کشاورز نیز هستند کودها را در مزارع خودشان به عنوان کود دامی مورد استفاده قرار میدادند. درآمدهای واحدهای گوسفندداری در سه مقیاس کوچک، متوسط و بزرگ و به ازای یک واحد دامی در جدول ۴ نشان داده شده است. بالاترین میزان درآمد متوسط و درآمد به ازای یک واحد دامی مربوط به گله مقیاس بزرگ به ترتیب با ۷۷۶۶۸۷۲۰ تومان و ۱۹۲۷۲۶ تومان به ازای هر رأس بود. همچنین در مقیاس کوچک بیشترین درآمد

مربوط به فروش بره با ۷۵٪ از کل درآمدها و درآمد ناشی از فروش شیر با ۱۳٪ در رتبه بعدی قرار داشت. درآمد فروش بره در گله‌های با مقیاس متوسط و بزرگ نیز به ترتیب با ۷۶ و ۷۷ درصد بیشترین سهم درآمدی را داشتند و درآمد فروش شیر در مرحله بعدی قرار داشت. همچنین میانگین درآمد جاری ناشی از دامداری سنتی در منطقه آواجیق شمالی برابر با ۳۶۳۹۲۰۱۴ تومان و درآمد به ازای هر واحد دامی برابر با ۱۸۸۵۶۰ تومان است.

تحلیل هزینه‌های دامداریهای شهرستان چالدران

هزینه‌های سالیانه عبارتند از: حق بیمه پرداختی به مرتع، اجاره مرتع، هزینه آب شرب، هزینه بره ماده اضافه شده به گله، هزینه دام تلف شده، هزینه بره تلف شده، هزینه پشم چینی، هزینه کود دامی، هزینه چوپان، هزینه فرصت از دست رفته، هزینه پس چر، هزینه علوفه و کاه زمستانه، هزینه کنسانتره، هزینه دارو و درمان. هیچ یک از دامداران نسبت به بیمه مراتع اقدامی نکرده بودند و اطلاعی در این مورد نداشتند. دامداران هیچ هزینه‌ای بابت اجاره مرتع به اداره منابع طبیعی و یا سایر ارگانها پرداخت نمیکنند. این موضوع گرچه نگاه اول به نفع دامدار میباشد، ولی با نگاه عمیقتر مشخص می‌شود که در اثر عدم نظارت ارگانهای ذیربط مراتع بیش از حد مورد استفاده قرار میگیرند و از آنجایی که هیچ مکانیسم ترمیمی وجود ندارد، مراتع پایمال میشود و در نتیجه علی‌رغم خسارت جبران ناپذیر به مراتع، دامدار نیز به علت از دست دادن منابع ارزان قیمت متضرر میشود. هزینه آب شرب: در فصل بهار، تابستان و نیمه اول پائیز که دام در بیرون از جایگاه میباشد از چشمه‌ها و یا رودخانه‌های موجود آب مورد نیازش تأمین میشود و در نیمه دوم فصل پائیز و زمستان گوسفندان روزانه یک وعده برای نوشیدن آب از جایگاه بیرون برده میشوند.

واحد: ده ریال

جدول (۴) - درآمدهای واحدهای دامی با توجه به مقیاس

نوع درآمد	مقیاس							
	کل	کوچک	متوسط	بزرگ	کل	کوچک	متوسط	بزرگ
	درآمد متوسط	درآمد به ازای واحد دامی	درآمد متوسط	درآمد به ازای واحد دامی	درآمد متوسط	درآمد به ازای واحد دامی	درآمد متوسط	درآمد به ازای واحد دامی
میزان غرامت دریافتی	۳۷۷۲۷۳	۱۹۵۵	۲۱۵۰۰۰	۲۲۱۶	۴۴۳۳۳۳	۲۱۱۹	۷۶۵۰۰۰	۱۸۹۸
درآمد ناشی از کود	۹۰۰۳۹۳	۴۶۶۵	۴۰۲۸۱۵	۴۱۵۳	۱۰۴۵۷۷۸	۴۹۹۸	۱۸۸۰۶۷۷	۴۶۶۷
درآمد پشم	۷۳۱۴۸۸	۳۷۹۰	۳۹۲۳۴۲	۴۰۴۵	۷۸۴۱۲۵	۳۷۴۸	۱۴۸۰۴۳۵	۳۶۷۴
درآمد فروش شیر	۴۸۹۸۷۵۰	۲۵۳۸۲	۲۴۵۲۶۳۲	۲۵۲۸۵	۵۴۳۳۷۵۰	۲۵۹۷۱	۱۰۰۳۰۴۳۵	۲۴۸۸۹
درآمد فروش بره	۲۸۰۷۶۸۴۲	۱۴۵۴۷۶	۱۳۲۱۴۴۵۶	۱۳۶۲۳۲	۳۰۴۹۳۵۵۰	۱۴۵۷۴۵	۶۰۷۰۶۷۳۹	۱۵۰۶۳۷
درآمد خود مصرفی بره	۴۰۲۵۸۳	۲۰۸۶	۲۲۶۶۶۷	۲۳۳۷	۳۶۸۲۵۰	۱۷۶۰	۸۹۸۲۶۱	۲۲۲۹
درآمد خود مصرفی دام حذفی	۳۰۱۲۵۰	۱۵۶۱	۲۳۲۴۵۶	۲۳۹۶	۳۵۶۰۰۰	۱۷۰۲	۳۷۶۵۲۲	۹۳۴
درآمد دام حذفی	۱۰۴۶۱۲۵	۵۴۲۰	۵۲۳۹۴۷	۵۴۰۲	۱۱۱۰۰۰۰	۵۳۰۵	۲۲۲۹۱۳۰	۵۵۳۱
جمع درآمد	۳۶۳۹۲۰۱۴	۱۸۸۵۶۰	۱۷۴۶۷۹۴۶	۱۸۰۰۸۲	۳۹۶۲۴۷۰۳	۱۸۹۳۸۸	۷۷۶۶۸۷۲۰	۱۹۲۷۲۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق

روخانه‌ها آب داده میشود و در طول فصل زمستان نیز از چشمه های موجود در اطراف روستا آب مینوشند. همانطور که در بحث درآمدها اشاره شد اصلی ترین منبع درآمدی برای واحدهای گوسفند داشتنی فروش بره ها هستند. از طرفی دامدار مجبور است از یک سری از بره های ماده که هم از لحاظ سلامت بدنی و هم از لحاظ ژنتیکی وضعیت بهتری دارند را برای حفظ بقای گله بجای دامهای مریض، معیوب و یا پیر جایگزین نماید، که در این تحقیق آن را به عنوان هزینه سرمایه ای در سال اول در نظر گرفتیم. هزینه گوسفند، قوچ و یا بره تلف شده: در تمامی واحدهای دامی تلفات یک امر عادی میباشد ولی بسته به مدیریتهای متفاوتی که در دامداریهای مختلف اعمال میشود میزان تلفات متفاوت است. هزینه پشم چینی: همه ساله در اوایل تیرماه پشم دامها توسط کارگر

ضمن اینکه این نوع آب دادن یک سری مشکلاتی برای دام به وجود می آورد. که این مشکلات عبارتند از: ۱- روزانه یک وعده آب در اختیار دام قرار میگیرد که این موضوع از نظر مدیریتی یک عیب محسوب میشود چرا که دامی که تولید میکند بایستی در طول شبانه روز به آب آشامیدنی سالم دسترسی داشته باشد ۲- جایگاههای نگهداری دامها در فصل زمستان اکثراً مرطوب بوده و از لحاظ تهویه شرایط مناسبی ندارد. وقتی دامها برای نوشیدن آب به بیرون برده میشوند در شرایط آب و هوایی سرد و طوفانی که در بعضی از روزهای زمستان شدتش بیشتر است، موجب سرما خوردگی و گاهی تلفات دام میشود. دامداران جهت آب شرب گوسفندان هیچ هزینه ای پرداخت نمی کنند چون در هفت الی هشت ماهی که دام در مرتع است از چشمه ها و یا

واحدهای متوسط ۳۳ درصد و در واحدهای بزرگ ۲۷ درصد است. همچنین ۲۰ درصد از سهم هزینه‌ها مربوط به هزینه چوپان است.

ارزیابی اقتصادی دامداریهای سنتی در شهرستان چالدران

برای انجام تحلیل‌های اقتصادی، با توجه به نرخ سود بانکی کوتاه مدت تحلیلها در دو نرخ بهره ۱۴ و ۱۶ درصد انجام گرفت. علی‌رغم اینکه در یک دوره یکساله در هر سه مقیاس و بصورت کلی درآمدها از هزینه‌ها بیشتر هستند و سود وجود دارد (بر اساس جداول ۴ و ۵)، با در نظر گرفتن یک دوره چهار ساله برای گوسفند داشتنی و نرخ بهره ۱۴ درصد و احتساب هزینه‌ها و درآمدها در طول زمان و محاسبه ارزش حال آنها در هر سه مقیاس با زیان مواجه هستیم. با افزایش نرخ بهره، بازدهی اقتصادی بجز واحدهای کوچک مثبت خواهد بود. بر اساس جدول ۶، در نرخ بهره ۱۴ درصد در منطقه ۱۳۴۱۱۱۸۸ تومان زیان کل و به ازای هر واحد دامی ۶۹۴۸۸ تومان زیان وجود دارد. همچنین به ازای هر رأس دام در مقیاس کوچک ۱۵۲۹۳۲ تومان زیان وجود دارد که با افزایش مقیاس کاهش می‌یابد. در واحدهای مقیاس بزرگ به ازای یک واحد دامی ۲۷۱۰۸ تومان زیان داریم. مقادیر معیار منفعت به هزینه هم این نتیجه را تأیید می‌کند به طوری که در همه واحدها این معیار کمتر از یک است و با بزرگ شدن مقیاس این عدد به یک نزدیکتر می‌شود. به طور کلی می‌توان گفت با نرخ بهره ۱۴ درصد در یک دوره چهار ساله سیستم سنتی گوسفند داشتنی سود منفی دارد. همچنین با افزایش نرخ بهره نگهداری گوسفند به صورت سنتی در مقیاسهای متوسط و بزرگ دارای توجیه اقتصادی است. در حالت کلی بر اساس سیستم دامداری سنتی در منطقه با نرخ بهره ۱۶ درصد به ترتیب ۱۰۸۸۲۶۴۲ تومان سود کلی و ۵۶۳۸۷ تومان سود سرانه وجود دارد.

ماهر پشم‌چین، چیده میشود. هزینه دستمزد به ازای هر رأس ۲۰۰۰ تومان بود. تا موقعی که دام در مرتع و یا پس چر مزارع بسر میرد هزینه ای بابت کود دامی ندارد. ولی موقعی که در جایگاه‌های محصور نگهداری میشود. حداقل یک الی یک و نیم ماه یکبار فضولاتشان بایستی توسط کارگر به بیرون از جایگاه برده شود. گوسفندان در طول سال نیاز به مراقبت و نیز تغذیه دارند که این کار را چوپان انجام میدهد. آن دسته از دامدارانی که برای چوپانی و سایر کارها از نیروی کار خانوادگی استفاده می‌کردند، هزینه فرصت از دست رفته در نظر گرفته میشود. هزینه تغذیه زمستانه: جهت تغذیه دستی در طول زمستان و یا در فصلی که دام در بیرون است یک سری هزینه از جمله پس چر و علوفه جهت تعلیف در زمستان و نیز جو دامی خریداری میشود. این اقلام ۶۵ الی ۷۰ درصد هزینه‌های گوسفنداری را شامل میشود. هزینه‌های دارو و درمان: واکسیناسیون و درمان دامهای بیمار حدود ۵ درصد از هزینه‌های گوسفند داریها را شامل میشود. در هر سال بنابر وضعیت مرتع و آب و هوا بین ۳۰ تا ۴۵ روز از مرتع استفاده میشود که درآمدها و هزینه‌هایی برای دامدار دارد. کود دامی که توسط دام به مرتع ریخته می‌شود به عنوان منبع تغذیه‌ای برای مرتع تلقی میشود و برای دامداری درآمد از دست رفته‌ای است که قرار بود از فروش این کود دامی به دست آید. میزان علوفه دریافتی دام از مرتع نیز به عنوان درآمد دامدار از مرتع محسوب میشود که بطور متوسط در شرایط مناسب مرتع، هر دام به میزان ۲/۵ الی ۳ درصد وزن بدنیش علوفه دریافت میکند. این علوفه یکی از منابع ارزان قیمت برای دامدار محسوب میشود. هزینه‌های انجام شده برای یک واحد دامی به صورت میانگین و با توجه به مقیاس و میانگین هزینه به ازای یک واحد دامی در جدول ۵ نشان داده شده است.

در تمامی اندازه واحدها هزینه علوفه، هزینه چوپان و هزینه پس چر به ترتیب بیشترین سهم از هزینه‌ها را به خود اختصاص داده است. به نحوی که در واحدهای کوچک این میزان ۳۴ درصد، در

واحد: ده ریال

جدول (۵) - هزینه‌های واحدهای دامی با توجه به مقیاس

هزینه‌ها	مقیاس						
	بزرگ		متوسط		کوچک		کل
هزینه متوسط	هزینه متوسط ازای یک واحد دامی	هزینه متوسط به ازای یک واحد دامی	هزینه متوسط	هزینه متوسط به ازای یک واحد دامی	هزینه متوسط	هزینه متوسط به ازای یک واحد دامی	هزینه متوسط
هزینه دارو و درمان	۳۳۱۵	۱۳۳۹۱۳۰	۶۰۸۷۵۰	۲۹۰۹	۳۰۹۵	۳۰۰۲۶۳	۳۱۲۰
خسارت	۴۸۲۷	۱۹۵۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰	۷۱۶۹	۷۵۶۰	۷۳۳۳۳۳	۶۰۲۹
قیمت کل کنساتره	۱۳۵۱۷	۵۴۶۰۸۷۰	۲۳۳۸۷۵۰	۱۱۱۷۸	۱۰۴۷۲	۱۰۱۵۷۸۹	۱۱۹۶۲
قیمت کل کاه	۱۰۵۴۷	۴۲۶۰۸۷۰	۱۸۶۳۷۵۰	۸۹۰۸	۸۹۸۹	۸۷۱۹۳۰	۹۵۹۶
قیمت کل علوفه	۴۲۳۸۳	۱۷۱۲۲۸۲۶	۱۱۰۷۵۲۵۰	۵۲۹۳۵	۵۷۶۰۴	۵۵۸۷۵۴۴	۴۹۸۸۴
قیمت کل چر	۱۸۵۷۰	۷۵۰۲۱۷۴	۳۵۷۵۰۰۰	۱۷۰۸۷	۲۰۰۴۷	۱۹۴۴۵۶۱	۱۸۴۱۱
جمع هزینه چوپان	۳۵۴۵۰	۱۴۳۲۱۷۳۹	۷۳۹۴۲۵۰	۳۵۳۴۱	۲۹۶۶۵	۲۸۷۷۵۴۴	۳۴۰۷۶
جمع هزینه آوری کود دامی	۱۷۹۷	۷۲۶۰۸۷	۳۹۳۰۰۰	۱۸۷۸	۱۶۷۷	۱۶۲۶۷۹	۱۸۰۸
هزینه پشم جینی	۱۴۵۳	۵۸۶۹۵۷	۴۱۱۲۵۰	۱۹۶۶	۱۹۸۵	۱۹۲۵۲۶	۱۷۶۷
هزینه بره تلف شده	۱۰۹۲	۴۴۱۳۰۴	۲۹۷۲۵۰	۱۴۲۱	۱۰۸۵	۱۰۵۲۶۳	۱۲۱۱
هزینه دام تلف شده	۲۶۶۴	۱۰۷۶۰۸۷	۶۳۱۵۰۰	۳۰۱۸	۱۹۵۲	۱۸۹۲۹۸	۲۶۲۵
هزینه بره اضافه شده به گله	۷۹۶۹	۳۲۱۹۵۶۵	۱۲۰۰۰۰۰	۵۷۳۵	۷۶۳۸	۷۴۰۸۷۷	۷۰۹۳
هزینه گوسفند خریداری شده	۳۷۷	۱۵۲۱۷۴	۳۶۷۵۰۰	۱۷۵۶	۴۸۴۵	۴۷۰۰۰۰	۱۹۴۳
هزینه قصر و سقط جنین	۱۰۳۶۴	۴۱۸۶۹۵۷	۲۸۷۲۵۰۰	۱۳۷۲۹	۱۵۰۸۴	۱۴۶۳۱۵۸	۱۲۷۲۰
هزینه جاری جایگاه	۱۸۱۵	۷۳۳۳۳۳	۲۹۵۶۵۲	۱۴۱۳	۲۸۷۵	۲۷۸۸۸۹	۱۹۳۳
هزینه آب شرب - تانکر	.	.	.	.	.	.	.
در صورت اجاره - میزان اجاره	.	.	.	.	.	.	.
حق بیمه پرداختی به مرتع	.	.	.	.	.	.	.
جمع هزینه ها	۱۵۰۸۶۴	۶۰۹۴۸۹۱۳	۳۳۳۱۱۲۵۰	۱۵۹۲۱۳	۱۶۶۲۶۷	۱۶۱۲۷۸۷۷	۱۵۷۷۵۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۶- تجزیه و تحلیل اقتصادی دامداریهای سنتی در منطقه آواجیق شمالی با توجه به مقیاس واحد: ده ریال

		$i=16\%$		$I=14\%$					
		$n=4$		$n=4$					
مقیاس	میانگین	میانگین	نسبت	ارزش حال	ارزش حال	نسبت	ارزش حال	میانگین	میانگین
	ارزش حال	ارزش حال	منفعت	خالص به	خالص به	منفعت	خالص به	ارزش حال	ارزش حال
	درآمدها	درآمدها	به	ازای یک	ازای یک	به	ازای یک	هزینه‌ها	هزینه‌ها
			هزینه	واحد دامی	واحد دامی	هزینه			
کوچک	۷۳۵۴۰۶۲۲	۷۷۹۵۳۱۳۸	۰/۹۷	-۱۵۲۹۳۲	-۱۴۸۰۴۹۱۲	۰/۸۳	۸۸۳۴۵۵۳۴	۱۳۳۴۵۵۳۴	۱۳۳۴۵۵۳۴
متوسط	۱۶۶۸۹۷۵۳۸	۱۷۶۹۱۱۵۷۱	۱/۰۸	-۶۱۳۸۹	-۱۰۹۴۳۳۸۸	۰/۹۴	۱۷۹۷۴۱۶۵۴	۱۷۹۷۴۱۶۵۴	۱۷۹۷۴۱۶۵۴
									-۱۲۸۴۴۱۱۵
بزرگ	۳۲۶۳۷۳۵۱۰	۳۴۶۷۵۹۸۵۹	۱/۱۲	-۲۷۱۰۸	-۱۰۹۴۳۳۸۸	۰/۹۹	۳۳۷۳۱۶۸۹۸	۳۳۷۳۱۶۸۹۸	۳۳۷۳۱۶۸۹۸
کل	۱۵۳۱۱۹۳۰	۱۶۲۴۶۰۵۷۰	۱/۰۷	-۶۹۴۸۸	-۱۳۴۱۱۱۸۸	۰/۹۱	۱۶۶۵۳۰۴۱۸	۱۶۶۵۳۰۴۱۸	۱۶۶۵۳۰۴۱۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بحث

به گوسفنداریهای کوچک کمتر شده و بر تعداد واحد های سودده افزوده شده است. بنظر میرسد دلیل افزایش واحدهای سودده سرشکن شدن هزینه های جاری باشد. در این گروه نیز واحد های زیان ده وجود دارد که دلیل عمده آن بالا بودن هزینه های جاری و عدم آگاهی دامداران از اصول فنی پرورش گوسفند است. در گوسفنداریهای با مقیاس بزرگ تعداد واحد های زیان ده به مراتب نسبت به واحد های کوچک و متوسط کمتر شده و بر تعداد واحد های سود ده افزوده میشود. دلیل اصلی این امر آنست که در واحدهای بزرگ تجربه و امکانات مناسبی از جمله زمینهای کشاورزی بیشتر، جایگاههای بزرگ و بهداشتی تر، کارگر ماهر تر و چوپانهای حرفه ای تر وجود دارد که مظفری (۱۳۹۴) نیز بیان کرد که تعداد دامها در منطقه الموت بهینه نیست. همچنین با لحاظ دوره بازدهی چهار ساله انتظار می رود که دامداری سنتی سود مثبت داشته باشد. اما نتایج نشان داد که با نرخ بهره ۱۴ درصد در هر سه مقیاس زیان وجود دارد و با افزایش نرخ بهره به ۱۶ درصد باز هم واحدهای کوچک توجیه اقتصادی ندارند که این نتیجه با

در هر سه مقیاس کوچک، متوسط و بزرگ اکثر دامداران روستانشین، دارای تحصیلات ابتدایی، متأهل و دارای شغل جانبی کشاورزی بودند. در واقع روستانشینان مراتع اطراف روستا دسترسی بهتری داشتند. همچنین میزان تحصیلات پایین ممکن است منجر به استفاده نامناسب از مراتع شود. همچنین با توجه به اینکه تأمین غذا بیشترین سهم از هزینه‌ها را به خود اختصاص داده است، داشتن شغل جانبی کشاورزی موجب دسترسی آسانتر و ارزانتر به غذای دام می شود. وضعیت بهداشتی جایگاه دامها به طور کلی در شرایط مناسبی قرار نداشت که موجب افزایش هزینه‌های نگهداری دام و عدم بازدهی اقتصادی واحدها می شود. همچنین مساحت در نظر گرفته شده برای هر دام مناسب بود. با توجه به نتایج تحقیق، در گوسفنداریهای کوچک تعداد واحد های زیان ده بیشتر از واحد های سود ده میباشد. دلیل اصلی آن نیز اینست که در واحدهای کوچک میزان هزینه های جاری بیشتر بوده و باعث میشود میزان سود پائین آمده و در اکثر مواقع زیان ده گردد. در گوسفنداریهای با مقیاس متوسط تعداد واحد های زیان ده نسبت

بازدهی اقتصادی دامداریهای سنتی پیشنهاد می‌شود سازمانهای مربوطه اقدامات سخت‌گیرانه‌تری نسبت به چرای دام در مراتع منطقه انجام دهند.

منابع

ارزانی، ح. ۱۳۸۶. گزارش طرح تعیین مفهوم واحد دامی و نیاز روزانه دام چراکننده در مراتع کشور، سازمان پژوهشهای علمی کشور.

اسدپور ح. ۱۳۸۷. بررسی برنامه‌ها و ارزیابی اقتصادی طرح تعادل دام و مرتع در استان گلستان. نشریه علوم دام و آبریان پژوهش و سازندگی. شماره ۷۸.

اسکونژاد، م. م. ۱۳۷۷. اقتصاد مهندسی، مرکز نشر دانشگاه امیر کبیر.

باقری، م (۱۳۹۳). تجزیه و تحلیل اقتصادی پرورش میش در عشایر استان چهارمحال و بختیاری. مجله تحقیقات دام و طیور. جلد ۳ (۱). ۷۵-۸۵.

حسینی، ع. م. ۱۳۸۳. پرورش گوسفند. تبریز. انتشارات کیمیا گستر.

حسینی، س. ۱۳۹۰. اصول کاربردی پرورش گوسفند. تهران: انتشارات مرز دانش.

حقیان، ا.، حشمتی، غ.، بارانی، ح.، قربانی، ج و حیدری، ق. ۱۳۹۵. مطالعه نظام دامداری سنتی متکی به عرصه مرتع در جوامع روستایی در روستاهای هدف منطقه بلده نور، استان مازندران. نشریه راهبردهای توسعه روستایی. دوره ۳ (۴). ۵۰۸-۴۹۷.

زنوز، م. ج. ۱۳۸۲. اصول نوین پرورش گوسفند. تهران: نشر پرتو واقعه.

سلطانی، غ. م. ۱۳۸۶. اقتصاد مهندسی. چاپ دهم. انتشارات دانشگاه شیراز.

مطالعه باقری (۱۳۹۳) و Qtaishat و همکاران (۲۰۱۲)، مطابقت دارد. همچنین مطالعه حقیان و همکاران (۱۳۹۵) با مطالعه حاضر همخوانی ندارد به دلیل اینکه در آن مطالعه یک دوره یکساله و بدون لحاظ نرخ بهره در نظر گرفته شده است. همچنین با افزایش نرخ بهره، بازدهی اقتصادی گوسفندداریهای سنتی منطقه آواجیق شمالی چالدران افزایش خواهد یافت. با ارزیابی اقتصادی واحدهای دامداری سنتی در منطقه آواجیق شمالی، بیشترین سهم درآمدی جاری مربوط به فروش بره با ۷۶٪ از کل درآمدها و درآمد ناشی از فروش شیر با ۱۳٪ در رتبه بعدی قرار داشت. نتیجه مطالعه شریفی و همکاران (۱۳۹۷)، فیاض (۱۳۹۱)، موسی‌زاده و همکاران (۱۳۹۱) و باقری (۱۳۹۳) نیز این نتیجه را تأیید میکند. همچنین نتایج مطالعه کلانتر نیستانکی (۱۳۸۴) نیز نشان داد که فروش دام بیشترین سهم درآمدی را دارد. همچنین در تأیید مطالعه حاضر ارزانی (۱۳۸۶) بیان کرد که بره مهمترین بخش درآمد پرورش گوسفند می‌باشد. همچنین میانگین درآمد جاری ناشی از دامداری سنتی در منطقه آواجیق شمالی برابر با ۳۶۳۹۲۰۱۴ تومان و درآمد به ازای هر واحد دامی برابر با ۱۸۸۵۶۰ تومان بود. همچنین هزینه علوفه، هزینه چوپان و هزینه پس‌چر به ترتیب با ۳۰، ۲۱ و ۱۱ درصد بیشترین سهم هزینه را در منطقه آواجیق شمالی به خود اختصاص داده‌اند. این نتیجه با مطالعه شریفی و همکاران (۱۳۹۷) و باقری (۱۳۹۳) که هزینه تغذیه بیشترین سهم را در هزینه‌ها دارد همخوانی دارد.

نتیجه‌گیری

بطور کلی هر چند دامداران در یک دوره یکساله سود می‌برند اما با در نظر گرفتن نرخ بهره دامداریها زیان‌ده هستند. با توجه به اینکه اکثر دامداری‌ها در منطقه آواجیق شمالی در مقیاس کوچک فعالیت می‌کنند پیشنهاد می‌شود سیستمهای دیگر پرورش گوسفند در منطقه از نظر توجیه اقتصادی مورد بررسی قرار گیرد و در صورت وجود بازدهی اقتصادی مثبت سیستمهای دیگر جایگزین دامداری سنتی بشود. از طرف دیگر با توجه به ارزش و جایگاه مراتع، وجود چرای زودرس و چرای بی‌رویه در منطقه و عدم

Al-Khaza'leh J, Reiber C, Al Baqain R and Valle Zárate A 2015: A comparative economic analysis of goat production systems in Jordan with an emphasis on water use. *Livestock Research for Rural Development*. Volume 27, Article #81. Retrieved April 17, 2018, from <http://www.lrrd.org/lrrd27/5/khaz27081.htm> 1

Al Baqain R and Valle Zárate A 2011: Economic Analysis of Bedouin Sheep Farming in Jordan and the Palestinian Territories. *Livestock Research for Rural Development*. Volume 23, Article #249. Retrieved April 17, 2018, from <http://www.lrrd.org/lrrd23/12/baqa23249.htm>

Qtaishat, T., Al-Sharafat, A and M.I. Majdalawi (2012). comparative economic analysis of sheep production systems: A case study of Jordan. *Journal of Food Agriculture and Environment*.10(2):690-694.

سید شریفی، ر.، نور افکن، ف.، فولادی، م. و جمال سیف دواتی. (۱۳۹۷). تعیین اهداف اصلاحی گوسفند مغانی در سیستم پرورش عشایری. *مجله پژوهشهای علوم دامی ایران*. جلد ۱۰. شماره ۱.

فیاض، م ۱۳۹۱. مقایسه عملکرد اقتصادی گوسفند و بز متکی به مرتع در استان تهران و اصفهان. *فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات مرتع و بیابان ایران* ۱۹ (۳). ۴۳۲-۴۴۲.

کلاترنیستانی، م. ۱۳۸۴. بررسی صفات تولیدمثلی و شاخصهای اقتصادی گله‌های گوسفند و بز استان قم. *دومین سمینار پژوهشی گوسفند و بز کشور*، کرج.

مظفری، م. ۱۳۹۴. تعیین حد بهینه فعالیت دامداری در مراتع منطقه الموت با استفاده از مدل برنامه ریزی پویای غیرخطی زیست-اقتصادی. *نشریه مرتعداری* ۲ (۱). ۱۲۲-۱۰۱.

موسی زاده، ل.، شادپرور، ع. ا. و اسکندری نسب، م. ۱۳۹۱. برآورد ارزش اقتصادی صفات تولیدی و تولید مثلی گوسفند افشاری در سیستم روستایی. *نشریه پژوهشهای علوم دامی*، جلد ۲۲ شماره ۲، صفحات ۴۴-۳۵.

وطن خواه، م.؛ مرادی شهر بابک، م.؛ نجاتی جوارمی، او میرائی آشتیانی، س. ر. ۱۳۸۴. تحلیل هزینه - فایده و تعیین ضرایب اقتصادی صفات گوسفندان لری بختیاری در سیستم روستایی. *دومین سمینار پژوهشی گوسفند و بز کشور*. تهران. موسسه تحقیقات علوم دامی کشور.

وطن خواه، م. کیخا، م، عباسی، م، بانه، ح، اسماعیل خانیان، س. (۱۳۹۶). برآورد فرصتهای اقتصادی هر رأس گاو در گاودارهای زابل. *نشریه علوم دامی*. دوره ۳۰، شماره ۱۱۶، پاییز ۱۳۹۶، صفحه ۱۳۸-۱۲۷.

